

**Zażalenie w postępowaniu
cywilnym. Komentarz
praktyczny z orzecznictwem.
Wzory pism procesowych**

Rozdział 1. Miejsce zażalenia wśród środków odwoławczych

1. Klasyfikacja środków zaskarżenia

Według rzymskiej paremii *errare humanum est* orzeczenia sądowe, w tym w postępowaniu cywilnym, wydawane są przez sądy, zatem przez ludzi pełniących funkcję sędziego. Zdarzają się zatem wadliwe jurydycznie orzeczenia. Prawdę tę znali już starożytni rzymianie, toteż już w okresie pryncypatu **wprowadzono instytucję „odwołania się”, zwaną apelacją** (*appellatio*) (K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1978, s. 167; W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa 1996, s. 317).

W dzisiejszej rzeczywistości prawnej obowiązują w Polsce usystematyzowane środki zaskarżenia, których celem jest wyeliminowanie z obrotu prawnego wadliwych zarówno merytorycznie, jak i procesowo, orzeczeń sądowych. Dochodzi do tego poprzez kontrolę orzeczeń sądowych (w niektórych wypadkach również orzeczeń innych niż sądy organów) wskutek żądania uprawnionego podmiotu. Owo żądanie następuje w konsekwencji odpowiedniej czynności prawnej, przy zastosowaniu środka zaskarżenia stosownego do przedmiotu zaskarżenia.

Zaskarżenie orzeczenia zmierza do zmiany lub uchylenia zaskarżonego orzeczenia.

Zgodnie z art. 176 ust. 1 Konstytucji RP **postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne**. Z kolei według art. 78 Konstytucji RP każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w I instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarżania określa ustawa. Instytucja środków zaskarżania, m.in. w postępo-

Środki zaskarżenia

Zasada dwuinstancyjności postępowania

waniu cywilnym ma zatem swoje źródło w przepisach art. 78 i 176 ust. 1 Konstytucji RP.

Postulat dwuinstancyjności postępowania cywilnego spełniają w zasadzie zwyczajne środki odwoławcze, tj. **apelacja i zażalenie**.

W art. 363 § 1 KPC ustawodawca rozróżnił środki odwoławcze i inne środki zaskarżenia.

Przyjmując systematykę KPC rozróżnić należy następujące rodzaje środków zaskarżenia:

1) **zwyczajne środki zaskarżenia (odwoławcze):**

- a) apelacja (art. 367–391¹ KPC);
- b) zażalenie (art. 394–398 KPC).

2) **nadzwyczajne środki zaskarżenia:**

- a) skarga kasacyjna (art. 398¹–398²¹ KPC);
- b) skarga o wznowienie postępowania (art. 399–416¹ KPC);
- c) skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 424¹–424¹² KPC), choć co do tej skargi pojawia się również pogląd, iż jest to środek prawny *sui generis*;
- d) skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego (art. 1205–1211 KPC).

3) **inne środki zaskarżenia:**

- a) sprzeciw od wyroku zaocznego (art. 344–349 KPC);
- b) zarzuty od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym (art. 493 i 497 KPC);
- c) sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym (art. 505 KPC);
- d) skarga na orzeczenie referendarza sądowego (art. 398²²–398²⁴ KPC);
- e) odwołanie strony od zarządzeń przewodniczącego (art. 160 i 226 KPC);
- f) skarga na czynności komornika (art. 767–768 KPC).

4) **szczególne środki zaskarżenia w postępowaniu egzekucyjnym:**

- a) zaskarżenie udzielenia przybicia (art. 870 § 1 KPC);
- b) zaskarżenie opisu i oszacowania (art. 950 KPC);
- c) zarzuty przeciwko planowi podziału (art. 1027 § 1 KPC);

d) skarga na plan podziału sumy uzyskanej z egzekucji (art. 1064¹² § 2 KPC) (A. Zieliński, Sporządzenie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2013, s. 3 i n.).

- 5) **skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki oraz skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nakierowanym przez prokuratora** (ustawa z 17.6.2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora oraz w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki, t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 75 ze zm.).

Zwyczajne środki zaskarżenia (środki odwoławcze) charakteryzują się **dewolutywnością i suspensywnością** (tak też: W. Broniewicz, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2006, s. 256, 287 i n.).

Dewolutywność środków odwoławczych (zwykłych) polega na przeniesieniu sprawy do rozpoznania i rozstrzygnięcia do sądu wyższej instancji lub SN.

W odniesieniu do zażalenia stwierdzić należy, że w pewnych wypadkach charakteryzuje się ono **dewolutywnością względną**. Dotyczy to sytuacji, gdy zażalenie zarzuca nieważność postępowania lub jest oczywiście uzasadnione. W takich wypadkach, w myśl art. 395 § 2 KPC sąd, który wydał zaskarżone postanowienie może na posiedzeniu niejawnym, nie przysyłając akt sądowi II instancji, uchylić zaskarżone postanowienie i w miarę potrzeby sprawę rozpoznać na nowo.

Kolejny **wyjątek** od zasady dewolutywności zażalenia stanowią tzw. zażalenie poziome uregulowane w przepisach art. 394^{1a} i 394² KPC. Polega ono na tym, że daje możliwość zaskarżenia określonych postanowień zażaleniem skierowanym do tego sądu, lecz innego składu orzekającego – sądu I instancji (art. 394^{1a} KPC) i sądu II instancji (art. 394² KPC).

Wreszcie **suspensywność środków zaskarżania** polega na wstrzymaniu uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia

Dewolutywność i suspensywność środków zaskarżenia

Nadzwyczajne środki zaskarżenia

w wypadku wniesienia środka odwoławczego. Cechą charakterystyczną nadzwyczajnych środków zaskarżenia jest to, że przysługują one wyłącznie od prawomocnych orzeczeń. Szczególne środki zaskarżenia charakteryzują się jedynie suspensywnością (*W. Broniewicz*, Postępowanie cywilne, s. 256; *A. Zieliński*, Sporządzenie środków zaskarżenia, s. 4). Nie przenoszą one bowiem sprawy do sądu II instancji, a ich skutkiem jest jedynie ponowne rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy przez sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie. W literaturze określa się to jako **działanie remonstratywne** (*W. Broniewicz*, Postępowanie cywilne, s. 257).

W wypadku prawidłowego wniesienia sprzeciwu od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym nakaz zapłaty traci moc w części zaskarżonej sprzeciwem (art. 505 § 2 KPC). W razie wniesienia skargi na orzeczenie referendarza sądowego orzeczenie to traci moc (art. 398²² § 3 KPC), a sąd rozpoznaje sprawę jako sąd I instancji (art. 398²² § 5 KPC). Nie dotyczy to postanowienia referendarza sądowego w przedmiocie kosztów procesu (art. 398²³ § 3 KPC).

Biorąc pod uwagę kryterium dewolutywności środki zaskarżenia można podzielić na **środki zaskarżenia o charakterze dewolutywnym** (np. apelację) i **środki odwoławcze o charakterze niedewolutywnym** (np. sprzeciw od wyroku zaocznego).

Można również dokonać podziału środków zaskarżenia według kryterium wyniku, do którego prowadzi uwzględnienie wniesionego środka zaskarżenia oraz charakteru postępowania wywołanego jego wniesieniem [*W. Siedlecki*, w: *W. Siedlecki* (red.), System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom III. Zaskarzanie orzeczeń sądowych, Wrocław 1986, s. 30].

Przyjmując to kryterium można dokonać podziału na **środki zaskarżenia o charakterze rewizyjnym** i **środki zaskarżenia o charakterze kasacyjnym**. Pierwsze z nich prowadzą do wydania orzeczenia reformatoryjnego, tzn. do zmiany zaskarżonego orzeczenia lub też do wydania nowego orzeczenia, w miejsce orzeczenia zaskarżonego, np. apelacja. Z kolei środki zaskarżenia o charakterze kasacyjnym dążą jedynie do uchylenia zaskarżonego orzeczenia, bądź do formalnego zakończenia postępowania, np. umorzenia postępowania lub przekazania sprawy do ponownego rozpoznania

Podział środków zaskarżenia

Środki zaskarżenia o charakterze rewizyjnym i środki zaskarżenia o charakterze kasacyjnym

sądowi *a quo* [W. Siedlecki, w: W. Siedlecki (red.), System Prawa Procesowego Cywilnego, t. III, 1986, s. 30].

W. Siedlecki zwraca jednak uwagę, że tego podziału nie da się ściśle przeprowadzić ze względu na to, iż sąd odwoławczy może orzekać zarówno rewizyjnie, jak i kasacyjnie [W. Siedlecki, w: W. Siedlecki (red.), System Prawa Procesowego Cywilnego, t. III, 1986, s. 31].

Z kolei inne środki zaskarżenia (art. 363 § 1 *in fine* KPC), przyjmując kryterium skutku, jaki wywołuje ich wniesienie, można podzielić na środki o charakterze odwoławczym oraz środki o charakterze restrykcyjnym (M. Waligórski, Proces cywilny. Funkcje i struktura, Warszawa 1947, s. 647).

Środki o charakterze odwoławczym wywołują postępowanie kontrolne, którego celem jest zbadanie przez sąd *a quo* (a nie sąd odwoławczy) zaskarżonego orzeczenia, np. zarzuty w postępowaniu nakazowym. Celem zaś środków o charakterze restrykcyjnym jest przede wszystkim przeprowadzenie ponownego postępowania w sprawie, np. sprzeciw od wyroku zaocznego.

M. Waligórski podaje, że w prawie procesowym cywilnym od różni się **ujemne zaskarżenia zasadnicze (główne) od zaskarżeń drugorzędnych** (M. Waligórski, Proces cywilny, s. 647 i n.).

Pierwszym typem zaskarżeń (tj. **zaskarżeń zasadniczych**) są zaskarżenia przyłączone polegające na przystąpieniu przez jednego ze współuczestników do zaskarżenia już dokonanego przez innego współuczestnika (M. Waligórski, Proces cywilny, s. 648 i n.). Ta instytucja nie jest i nie była jednak znana polskiemu prawu procesowemu.

Natomiast **zaskarżenie o charakterze drugorzędnym** polega na wniesieniu środka zaskarżenia w odpowiedzi na wniesienie tego środka przez stronę przeciwną, czyli tzw. zaskarżenie wzajemne. Ten rodzaj zaskarżenia przewidywał polski KPC z 1932 r. (art. 397 KPC). Skuteczność zaskarżenia wzajemnego jest ściśle uzależniona od zaskarżenia głównego. Jeżeli bowiem apelacja zostanie cofnięta lub odrzucona z przyczyn formalnych, apelacja wzajemna traci swoją moc. Występuje tutaj zatem wypadek czynności procesowej dokonanej pod warunkiem (W. Siedlecki, Podstawy rewizji cywilnej, Warszawa 1959, s. 193).

Aktualnie obowiązujący Kodeks postępowania cywilnego nie recypował instytucji tzw. **zaskarżenia wzajemnego**, pomimo

Środki o charakterze odwoławczym oraz środki o charakterze restrykcyjnym

Zaskarżenia zasadnicze (główne) a zaskarżenia drugorzędne

Zaskarżenie wzajemne

zgłoszonych w tej materii postulatów (*W. Siedlecki*, System środków zaskarżenia według nowego kodeksu postępowania cywilnego, PiP 1965, Nr 5–6, s. 693; *S. Hanausek*, System zaskarżenia orzeczeń sądowych w nowym polskim postępowaniu cywilnym, *Studia Cywilistyczne* 1967, t. 9, s. 141; *A. Góra-Błaszczkowska*, Apelacja i zażalenie. Komentarz, Warszawa 2008, s. 138; *B. Bładowski*, Zażalenie w postępowaniu cywilnym, Kraków 1997, s. 25).

2. System zaskarżania orzeczeń sądowych w postępowaniu cywilnym

Represyjny charakter środków zaskarżenia

Problematyka środków zaskarżenia orzeczeń sądowych odgrywa doniosłą rolę w postępowaniu cywilnym. Szczególne znaczenie w tym zakresie mają zwyczajne środki odwoławcze, tj. apelacja i zażalenie. W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę, w kontekście zasady prawdy, na **represyjny charakter środków zaskarżenia**, których celem jest wyeliminowanie wadliwych orzeczeń sądowych z obrotu prawnego (post. SN z 9.1.2012 r., III SO 15/11, Legalis; post. SN z 2.2.2012 r., III SO 21/11, Legalis).

Zasady postępowania cywilnego

W systemie środków zaskarżenia odzwierciedlenie znajdują zasady postępowania cywilnego, a mianowicie:

- 1) prawo do zaskarżania orzeczeń;
- 2) zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego;
- 3) zasada prawdy;
- 4) zasada jednolitości postępowania;
- 5) zasada wyłączności;
- 6) zasada skargowości;
- 7) zasada legalności;
- 8) zasada ekonomii procesowej.

Ad 1. Prawo do zaskarżania orzeczeń

Prawo do zaskarżania orzeczeń

Zasada ta znajduje swoje źródło w Konstytucji RP. Przepis art. 78 Konstytucji RP stanowi bowiem, że każda ze stron ma prawo do zaskarżania orzeczeń i decyzji wydanych w I instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb ich zaskarżania określa ustawa.

Sąd Najwyższy uznał, że wynikająca z art. 176 ust. 1 Konstytucji RP zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego obo-

wiązuje tylko w sprawach rozpoznawanych **od początku do końca** przez sądy. Określone w art. 78 Konstytucji RP prawo do zaskarżania obejmuje natomiast tylko rozstrzygnięcia wydawane w I instancji we wszystkich postępowaniach prowadzonych przez organy władzy publicznej, ale nawet w tym zakresie ustawa może przewidywać wyjątki w postaci niezaskarżalności rozstrzygnięć organów I instancji (wyr. SN z 20.10.2010 r., III CSK 323/09, Legalis).

Powyższa wykładnia przepisu art. 78 Konstytucji RP wymaga jednak korekty. Zgodnie bowiem z KPC w określonych wypadkach dopuszczono zażalenie od postanowień sądu II instancji do SN (art. 394^{1a} § 1 pkt 13 KPC).

Z kolei ustawą z 28.4.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 138, poz. 806) wprowadzono tzw. zażalenie równoległe od określonych postanowień sądu II instancji.

Za trafne uznać należy stanowisko SN, w myśl którego prawo do kontroli sądowej – podobnie jak prawo do sądu – ma na gruncie Konstytucji RP charakter autonomiczny. Nie chodzi zatem o formalne istnienie w danej sprawie co najmniej dwóch instancji sądowych oraz ustanowienie powszechnego dostępnego środka zaskarżenia, ale o realne zagwarantowanie „każdemu” możliwości skorzystania z tego środka, przeniesienia sprawy do wyższej instancji i przeprowadzenia **merytorycznej kontroli** orzeczenia (por. *B. Błońska*, Glosa do postanowienia SN z 3.10.2005 r., III SO 19/05, Prz. Sejm. 2006, Nr 3, s. 126).

Przepis art. 78 Konstytucji RP dotyczy zarówno orzeczeń merytorycznych (wyroki, postanowienia co do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym), jak i orzeczeń incydentalnych (wpadkowych) (*W. Siedlecki*, System środków zaskarżenia, s. 35 i n., co do zasad 4–8).

Do istoty sprawy należy dopuszczenie wyjątków od zasady zaskarżalności orzeczeń wydanych w I instancji, wszakże pod warunkiem, że owe wyjątki będą określone w akcie normatywnym rangi ustawy (art. 78 zd. 2 Konstytucji RP).

Ad 2. Zasada dwuinstancyjnego postępowania sądowego

Źródłem tej zasady jest również Konstytucja RP, która w art. 176 ust. 1 stanowi, że postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne.

Prawo do kontroli
sądowej

Zasada co najmniej
dwuinstancyjnego
postępowania
sądowego

W Polsce od 6.2.2005 r. skutek zmian dokonanych ustawą z 22.12.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98 ze zm.) ponownie obowiązuje system dwuinstancyjny.

Skarga kasacyjna wskutek owych zmian stała się nadzwyczajnym środkiem odwoławczym, gdyż przysługuje ona od prawomocnych orzeczeń sądu II instancji (art. 398¹ § 1 KPC).

Zasada dwuinstancyjności postępowania cywilnego polega na tym, że nie przewiduje żadnych ograniczeń dopuszczalności środków zaskarżenia od orzeczeń sądu I instancji. Dotyczy ona zwyczajnych środków odwoławczych, tj. apelacji i zażalenia. Wprawdzie KPC odnośnie do zażalenia taksatywnie wymienia orzeczenia, od których przewiduje dopuszczalność zażalenia. Oznacza to, że wiele orzeczeń pozostaje poza sferą dopuszczalności zażaleń, co jest zgodne z art. 78 zd. 2 KPC.

Jednak i te, niezaskarżalne orzeczenia sądu I instancji podlegają rozpoznaniu przez sąd II instancji w trybie art. 380 KPC.

Omawiana zasada uregulowana jest w KPC jednolicie w tym znaczeniu, że jeżeli pierwszą instancją jest sąd rejonowy, to drugą instancją jest **sąd okręgowy**. Z kolei, gdy pierwszą instancją jest sąd okręgowy, drugą instancją jest sąd apelacyjny (art. 367 § 2 KPC).

Kodeks postępowania cywilnego przewiduje dwa wyjątki od uregulowanego w nim toku instancji. I tak, w myśl art. 18 KPC, jeżeli przy rozpoznawaniu sprawy w sądzie rejonowym powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, sąd ten może przekazać sprawę do rozpoznania sądowi okręgowemu (art. 18 § 1 *in principio* KPC).

Drugi wypadek odstępstwa od uregulowanego toku instancji wynika z treści art. 390 KPC, według którego jeżeli przy rozpoznawaniu apelacji powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, sąd może przedstawić to zagadnienie do rozpoznania SN, odraczając rozpoznanie sprawy. Sąd Najwyższy władny jest przejąć sprawę do rozpoznania albo przekazać zagadnienie do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi tego sądu. Dotyczy to również zażaleń (art. 390 w zw. z art. 397 § 2 KPC).

Wynikająca z art. 176 ust. 1 Konstytucji RP zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego obowiązuje tylko w sprawach roz-

poznawanych od początku do końca przez sądy (post. SN z 9.1.2012 r., III SO 15/11, Legalis; wyr. NSA z 8.5.2012 r., II GSK 678/12, Legalis).

Zawarte w art. 176 ust. 1 Konstytucji RP pojęcie instancji należy odnosić do przedmiotu całego postępowania, a nie do przedmiotu konkretnego rozstrzygnięcia, także incydentalnego (post. SN z 2.2.2012 r., III SO 21/11, Legalis).

Prawo do kontroli sądowej – podobnie jak prawo do sądu – ma na gruncie Konstytucji RP **charakter autonomiczny**. Nie chodzi zatem o formalne istnienie w danej sprawie co najmniej dwóch instancji sądowych oraz ustanowienie powszechnego dostępnego środka zaskarżenia, ale o realne zagwarantowanie „każdemu” możliwości skorzystania z tego środka, przeniesienia sprawy do wyższej instancji i przeprowadzenia merytorycznej kontroli orzeczenia (wyr. SN z 20.10.2010 r., III CSK 323/09, Legalis).

W konsekwencji uznać należy, że wprowadzona w przepisie art. 176 ust. 1 zasada co najmniej dwuinstancyjności postępowania sądowego stanowi gwarancję usunięcia błędów (omyłek i innych uchybień popełnionych w toku rozpoznawania spraw przez sądy I instancji (wyr. SN z 18.11.2008 r., II KK 121/08, Legalis).

Ad 3. Zasada prawdy

Zasada prawdy należy do istotnych zasad postępowania cywilnego. Formę realizacji tej zasady stanowi należyte realizowanie pozostałych zasad procesowych, a także nałożenie na strony i uczestników postępowania ciężaru procesowego w postaci obowiązku dawania wyjaśnień zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek (art. 3 KPC). Postępowanie wbrew temu obowiązkowi (ciężarowi procesowemu) może spowodować sankcję przewidzianą w art. 103 KPC, a w kwalifikowanych przypadkach również sankcje związane z nadużyciem prawa procesowego (art. 4¹ KPC) przewidziane w art. 226² KPC.

W obecnym stanie prawnym zasada kontradyktoryjności ma dominujący charakter w procesie cywilnym. Ustawodawca uwolnił sąd od odpowiedzialności za rezultat postępowania dowodowego z zachowaniem jednak niektórych uprawnień sądu, a ograniczając jego obowiązki. Przepis art. 232 KPC obowiązuje strony do wskazywania dowodów dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne.

Pojęcie instancji

Zasada prawdy

Jeżeli chodzi o rozkład ciężaru dowodu to powód powinien udowodnić fakty pozytywne, które stanowią podstawę jego powództwa, tj. okoliczności prawo tworzące, a pozwany, jeżeli faktów tych nie przyznaje, ma obowiązek udowodnić okoliczności niweczące prawo powoda (wyr. SN z 11.12.2007 r., II CSK 332/07, Legalis).

W rezultacie konstytucyjna zasada sprawiedliwości nie może być rozumiana w taki sposób, że sąd orzekający ma obowiązek podejmować określone czynności z urzędu „**wyłączając**” niejako strony (wyr. SN z 3.9.2003 r., II CKN 425/01, Legalis).

W przedmiocie realizowania zasady prawdy uznać trzeba, że przepis art. 3 KPC jest adresowany do stron i uczestników postępowania nieprocesowego, co oznacza, iż nie może on zostać naruszony przez sąd. Trzeba przy tym zauważyć, że przepis art. 3 KPC nie nakłada na strony ani na uczestników postępowania nieprocesowego obowiązku „dawania wyjaśnień, a jedynie obowiązek mówienia prawdy przed sądem, bez zatajania czegokolwiek”.

Należy zatem zgodzić się ze stanowiskiem SN, według którego działanie sądu z urzędu i przeprowadzenie dowodu niewskazanego przez stronę, jest po uchyleniu art. 3 § 2 KPC dopuszczalne tylko w wyjątkowych sytuacjach procesowych oraz musi wpływać z opartego na zobiektyzowanej ocenie przekonania o **konieczności** jego przeprowadzenia (wyr. SN z 9.9.1998 r., II UKN 182/98, OSNAPiUS 1999, Nr 17, poz. 556).

Ad 4. Zasada jednolitości postępowania

Zasada jednolitości polega na przyjęciu w KPC jednolitego systemu zaskarżenia orzeczeń sądowych unormowanych w tym Kodeksie. W art. 363 § 1 KPC przyjęto, w myśl zasady jednolitości, podział na środki odwoławcze i inne środki zaskarżenia. Środki odwoławcze unormowane są w KPC jednolicie dla wszystkich trybów postępowania, tj. postępowania spornego, nieprocesowego i egzekucyjnego. **Problematyka środków odwoławczych** jest uregulowana w podstawowym trybie postępowania cywilnego, tj. w postępowaniu procesowym. Jednak na podstawie przepisu art. 13 § 2 KPC przepisy o procesie stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowania unormowanego w KPC, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej.

Środki odwoławcze unormowane są w Księdze pierwszej KPC w art. 367–391¹ oraz w art. 394–398 KPC.

Natomiast kwestia dopuszczalności środków odwoławczych została dodatkowo, uzupełniająco uregulowana w przepisach o postępowaniu nieprocesowym i egzekucyjnym oraz w przepisach z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego.

Należy jednak stwierdzić, że „odpowiednie stosowanie” konkretnych przepisów prawa nie jest czynnością o jednolitym charakterze (*J. Nowacki*, *Analogia legis*, Warszawa 1966, s. 141). Bliższe omówienie tej problematyki przekracza ramy niniejszej pracy. Dlatego tylko sygnalizuję ten problem. W odniesieniu do **zwyczajnych środków odwoławczych**, tj. apelacji i zażalenia, KPC przyjmuje jednolite kryteria rozróżnienia tych środków. Apelacja bowiem przysługuje od wszystkich wyroków oraz postanowień co do istoty w postępowaniu nieprocesowym (art. 367 § 1 i art. 518 KPC).

Natomiast zażalenie przysługuje od taksatywnie wymienionych postanowień oraz zarządzeń przewodniczącego (art. 394 § 1, art. 394^{1a} § 1, art. 394² § 1, art. 518 zd. 2 i art. 767⁴ § 1 KPC).

Zaznaczyć jednak należy, że istnieje w omawianym zakresie jeden wyjątek, mianowicie na postanowienie sądu okręgowego w przedmiocie ustalenia, że orzeczenie sądu państwa obcego podlega albo nie podlega uznaniu przysługuje zażalenie (art. 1148¹ § 3 KPC).

Ad 5. Zasada wyłączności

Zasada wyłączności polega na **niedopuszczalności i niekonkurencyjności** różnych środków zaskarżenia od tego samego orzeczenia sądu. Oznacza to, że od danego orzeczenia sądu przysługuje tylko jeden środek zaskarżenia. Eliminuje to możliwość wyboru przez stronę (uczestnika postępowania nieprocesowego) środka zaskarżenia tego samego orzeczenia. Kodeks postępowania cywilnego nie dopuszcza do konkurencji lub do zbiegu kilku środków zaskarżenia.

Przykładowo zawarte w wyroku (lub postanowieniu co do istoty sprawy) postanowienie o kosztach postępowania można zaskarżyć zażaleniem tylko w wypadku, jeżeli dana strona nie składa środka zaskarżenia co do istoty sprawy, tj. apelacji (art. 394 § 1 pkt 6 KPC).

Innym przykładem niekonkurencyjności środków zaskarżenia jest przepis art. 524 § 1 KPC, według którego uczestnik po-

Odesłanie

Zasada wyłączności

Wznowienie postępowania

stępowania może żądać wznowienia postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem orzekający co to istoty sprawy, jednakże wznowienie postępowania nie jest dopuszczalne, jeżeli postanowienie kończące postępowanie może być zmienione lub uchylone.

Do innej kategorii **zbiegu środków** zaskarżenia należy sytuacja, kiedy kilku uczestników danego postępowania wniesie od tego samego orzeczenia środek zaskarżenia. W takim wypadku sąd właściwy do rozpoznawania danego środka zaskarżenia (sąd odwoławczy) rozstrzyga wszystkie owe środki w jednym postępowaniu odwoławczym. Natomiast inna sytuacja ma miejsce w wypadku **wyroku zaocznego**. Pozwanemu, przeciwko któremu zapadł wyrok zaoczny przysługuje szczególnie środek zaskarżenia, a mianowicie sprzeciw (art. 344 § 1 KPC).

Powodowi zaś zgodnie z art. 367 § 1 KPC przysługuje apelacja od sądu II instancji. Z kolei obu stronom przysługuje zażalenie na zawarte w wyroku postanowienia o zwrocie kosztów postępowania art. 394 § 1 pkt 6 KPC. W tym ostatnim wypadku nie zachodzi konkurencyjność środków zaskarżenia, gdyż oba te zażalenia rozstrzyga sąd odwoławczy w jednym i tym samym postępowaniu. Inna sytuacja jednak zachodzi kiedy powód wnosi **apelację od wyroku zaocznego, a pozwany sprzeciw**. Słusznie *W. Siedlecki* twierdzi, że w takim wypadku pierwszeństwo należy dać sprzeciwowi, z uwagi na jego charakter, który prowadzi do ponownego pełnego postępowania przed sądem I instancji. Apelacja zaś powoda jako prowadząca do zmiany zaskarżonego wyroku jest przedwczesna. Powód zaś **nie traci** swoich **praw procesowych**, bowiem po wniesieniu przez pozwanego sprzeciwu od wyroku zaocznego ma zapewniony udział w całym postępowaniu przed sądem I instancji. W ten sposób zostaje wykluczona możliwość niezależnego od siebie rozstrzygnięcia od tego samego wyroku dwóch różnych środków zaskarżenia (*W. Siedlecki*, System środków zaskarżenia, s. 39).

Ad 6. Zasada skargowości

Ograniczając pojęcia zasady skargowości wyłącznie do systemu zaskarżenia orzeczeń sądowych stwierdzić trzeba, że w tym systemie zasada ta oznacza, że postępowanie odwoławcze i nakazowe może zostać wszczęte jedynie w przypadku wniesienia środka za-

skarżenia przez podmiot posiadający legitymację procesową do jego wniesienia. Zasada skargowości wyklucza możliwość wszczęcia tych postępowań (tj. nakazowego lub odwoławczego) z urzędu. Nawet wówczas kiedy dopuszczalne jest wszczęcie postępowania z urzędu (np. art. 570 KPC, według którego sąd opiekuńczy może wszcząć postępowanie z urzędu).

Podmiotami legitymowanymi do wniesienia środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym są: strony, uczestnicy oraz zainteresowani w sprawie w postępowaniu nieprocesowym, prokurator, Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka, organizacje pozarządowe, państwowy inspektor pracy, powiatowy (miejski) Rzecznik konsumentów.

Z zasadą skargowości wiąże się **zasada rozporządzalności** (dyspozycyjności). Zgodnie z tą zasadą podmiot wnoszący apelację lub zażalenie może bez zgody sądu cofnąć te środki odwoławcze. Sąd odwoławczy w takiej sytuacji umarza postępowanie (art. 391 § 2 KPC i tenże artykuł w zw. z art. 397 § 2 KPC).

Ad 7. Zasada legalności

W stosunku do systemu zaskarzania orzeczeń sądowych w postępowaniu cywilnym zasadę legalności należy rozumieć, że wnoszenie środków zaskarżenia opiera się na określonych przez KPC zasadach oraz, że w wypadku stwierdzenia istnienia tych podstaw wniesiony środek zaskarżenia musi doprowadzić do zmiany zaskarżonego orzeczenia (*W. Siedlecki, System środków zaskarżenia, s. 41*). Na zasadzie legalizmu oparte są wszystkie środki zaskarżenia przewidziane w KPC.

Zasada legalizmu przejawia się też m.in. w tym, że sąd II instancji obowiązany jest z urzędu w granicach zaskarżenia brać pod uwagę nieważność postępowania (art. 378 § 1 KPC).

W KPC uregulowane ściśle zostały wymagania formalne dotyczące wszystkich środków zaskarżenia i ich dopuszczalność, a tym samym wykluczona została dowolność we wnoszeniu, sporządzaniu i dopuszczalności tych środków. Regulacja ta obowiązuje bezwzględnie, a ewentualne braki formalne mogą być uzupełniane lub poprawione w trybie art. 130 § 1 KPC. Z kolei **uchybień w terminie** do złożenia środka zaskarżenia mogą być naprawione poprzez przywrócenie uchybionego terminu (art. 168 KPC).

Legitymacja

Zasada legalności

Ad 8. Zasada ekonomii procesowej

Zasada ekonomii procesowej zmierza do racjonalnego bez zbędnej zwłoki przeprowadzenia postępowania cywilnego zgodnie z zawartą w art. 6 KPC **dyrektywą szybkości postępowania** wyrażającą się w stwierdzeniu, że sąd powinien przeciwdziałać przewlekaniu postępowania i dążyć do tego, aby rozstrzygnięcie nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe, bez szkody dla wyjaśnienia sprawy.

Przykładem zastosowania omawianej zasady jest m.in. uregulowanie przepisów dotyczących postępowania apelacyjnego wywołanego wniesieniem przez stronę lub uczestnika postępowania cywilnego apelacji.

Przejawia się ona w znacznym ograniczeniu możliwości uchylecia wyroku postępowania co do istoty sprawy wyłącznie do sytuacji, kiedy zaskarżone orzeczenie dotknięte jest nieważnością (art. 386 § 2 KPC), w razie nierozpoznawania istoty sprawy przez sąd I instancji albo, gdy wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania w całości (art. 386 § 4 KPC). Uchylenie wyroku przez sąd II instancji następuje obligatoryjnie również, gdy pozew ulega **odrzuceniu** albo zachodzi podstawa do **umorzenia** postępowania. W takim wypadku sąd II instancji uchyla wyrok i odrzuca pozew lub umarza postępowanie (art. 386 § 3 KPC).

Co więcej, znacznym przyśpieszeniem rozstrzygnięcia sprawy jest regulacja zawarta w art. 386 § 6 KPC, według którego ocena prawna wyrażona w uzasadnieniu wyroku sądu II instancji wiąże zarówno sąd, któremu sprawa została przekazana, jak i sąd II instancji, przy ponownym rozpoznaniu sprawy. Nie dotyczy to jednak przypadku, gdy nastąpiła zmiana stanu prawnego lub faktycznego, albo po wydaniu wyroku sądu II instancji SN w uchwale rozstrzygającej zagadnienie prawne wyraził odmienną ocenę prawną.

Wyrazem troski ustawodawcy o respektowanie przez sądy II instancji zasad dopuszczających możliwość bądź obowiązek uchylecia wyroków (postanowień co do istoty sprawy) jest prowadzenie nadzoru SN nad instytucją **uchylenia orzeczeń merytorycznych**. Otóż w myśl art. 394¹ § 1¹ KPC, w razie uchylenia przez sąd II instancji wyroku sąd I instancji, przysługuje zażalenie do SN, o czym będzie jeszcze mowa w rozdz. 4.

Generalnie bowiem KPC preferuje merytoryczne rozstrzygnięcia sądu II instancji polegające na **oddaleniu apelacji bezzasadnych** (art. 385 KPC) lub orzekanie co do istoty sprawy w wypadku **uwzględnienia apelacji** (art. 386 § 1 KPC). W odniesieniu do instytucji zażalenia zasada ekonomii procesowej przejawia się w treści przepisu art. 395 § 2, art. 359 KPC oraz art. 369 § 3 w zw. z art. 397 § 2 KPC.

Według przepisu art. 395 § 2 KPC sąd I instancji jest uprawniony w wypadku zażalenia na orzeczenie wpadkowe, w razie gdy zażalenie zarzuca nieważność postępowania lub jest oczywiście uzasadnione, na posiedzeniu niejawnym, nie przysyłając akt sądowi II instancji, uchylić zaskarżone postanowienie i w miarę potrzeby sprawę rozpoznawać na nowo.

Regulacja ta w sposób oczywisty skraca rozpoznawanie sprawy co do istoty.

Z kolei w myśl art. 359 KPC postanowienia niekończące postępowania w sprawie mogą być uchylane i zmieniane wskutek zmiany okoliczności sprawy, chociażby były zaskarżone, a nawet prawomocne.

Postanowienia, o których mowa w § 1, mogą być zmieniane lub uchylane także wówczas, gdy zostały wydane na **podstawie aktu normatywnego** uznanego przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą (art. 359 § 2 KPC).

Zgodnie z art. 397 § 2 i art. 394 § 2 KPC odpowiednie zastosowanie w postępowaniu zażaleniowym ma przepis art. 369 KPC, według którego apelację wnosi się do sądu, który wydał zaskarżony wyrok, w **terminie tygodniowym** od doręczenia stronie skarżącej wyroku z uzasadnieniem. W przypadku przedłużenia terminu do sporządzenia pisemnego uzasadnienia wyroku ten termin wynosi trzy tygodnie. O terminie tym sąd zawiadamia stronę doręczając jej wyrok z uzasadnieniem. Jeżeli w zawiadomieniu termin ten wskazano błędnie, a strona się do niego zastosowała, apelację uważa się za wniesioną w terminie.

Termin, o którym wyżej mowa, uważa się za zachowany także wtedy, gdy przed jego upływem strona wniosła zażalenie do sądu II instancji. W takim przypadku sąd ten zawiadamia sąd I instancji o wniesieniu apelacji i żąda przedstawienia akt sprawy (art. 369 § 3 w zw. z art. 397 § 2 KPC).

Postanowienia
niekończące postę-
powania w sprawie

Terminy

Omówione tu regulacje mają na celu danie możliwości naprawienia błędów popełnianych przez sąd I instancji przez ten sąd bez angażowania sądu II instancji oraz naprawienie błędu samej strony w adresowaniu zażalenia.

3. Istota zażalenia i jego charakterystyka

3.1. Definicja zażalenia

Zażalenie

W. Miszewski definiuje **pojęcie zażalenia** jako środka odwoławczego od postanowień sądu oraz od zarządzenia przewodniczącego (*W. Miszewski*, *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa–Łódź 1946, s. 225).

Według *W. Siedleckiego* **zażalenie** jest środkiem odwoławczym za pomocą którego strony, prokurator lub inna osoba zainteresowana zwraca się do sądu II instancji o zmianę lub uchylenie postanowienia sądu lub zarządzenia przewodniczącego wydanego w I instancji (*W. Siedlecki*, *Postępowanie cywilne. Część szczegółowa*, Warszawa 1959, s. 247).

Historyczne
definicje zażalenia

W okresie późniejszym z uwagi na zmianę stanu prawnego *W. Siedlecki* przyjął, że zażalenie jest środkiem odwoławczym, za pomocą którego strony, uczestnicy postępowania, prokurator, organizacja społeczna (obecnie pozarządowa) lub inna zainteresowana osoba zwraca się do sądu II instancji (lub SN w wypadku zażalenia tak np. na odrzucenie skargi kasacyjnej przez sąd II instancji), o **zmianę** lub **uchylenie** postanowienia sądu lub **zarządzenie** przewodniczącego wydanego w I instancji (*W. Siedlecki*, w: *W. Siedlecki, Z. Świeboda*, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 321).

Wreszcie *W. Bładowski* definiuje zażalenie jako środek odwoławczy, za pomocą którego strony, uczestnicy postępowania, prokurator, organizacja społeczna (pozarządowa), lub inna zainteresowana osoba, zwraca się do sądu II instancji wyjątkowo, natomiast do SN o **zmianę** lub **uchylenie nieprawomocnego postanowienia** sądu I instancji oraz **postanowienia** sądu II instancji **odrzucającego kasację** (*B. Bładowski*, *Zażalenie*, s. 24 i n.).

[Przejdź do księgarni →](#)